

op stap met
Rineke Verneus-Nieuwstraten

Reformatie-wandeling

door Willemien Ruygrok

Rineke Nieuwstraten heeft voor het zomerprogramma, in het kader van 500 jaar Reformatie, een wandeling ontworpen. We lopen een stukje met haar mee langs de Grote Bavo, de Janskerk en de Lutherse Kerk en het Luthers hofje.

De Reformatie zou 500 jaar geleden begonnen zijn met de beroemde 95 stellingen die Luther op de kerkdeur spijkerde. Maar – zo vertelt Rineke – daarvóór waren er al vele hervormingsbewegingen. Een van de redenen dat de stellingen van Luther zo'n doorslaand succes werden, was ongetwijfeld dat er inmiddels een heel distributienetwerk voor boeken was ontstaan. Boeken in de volkstaal konden daardoor snel hun weg vinden door de Lage Landen en daarbuiten. Niet onbelangrijk is ook geweest dat het politieke en sociale landschap aan het veranderen was. Zeker ook in Haarlem. Ondanks alle rumoer is de lay-out van de stad, het stratenpatroon, door de Reformatie nauwelijks veranderd.

katholiek bezit geconfisqueerd

We beginnen bij De Gang, de ingang van de Doopsgezinde Vermaning op de Grote Houtstraat 43 en lopen naar de Grote Bavo aan de kant van de Damstraat. Vanaf dat punt heb je een prachtig doorkijkje naar het Spaarne. Met kleine bootjes voeren doopsgezinden vanaf hier naar Spaarndam, Amsterdam en sommigen zelfs door om – in het kielzog van Jan Matthijsz – in Münster terecht te komen. De beeldenstorm van 1566 was aan Haarlem voorbijgegaan, maar in 1578 was het toch raak. Niet zozeer in gang gezet

door de Haarlemse bevolking, maar door Duitse huursoldaten die buiten Haarlem gelegerd waren en geen soldij kregen. Dan maar de rijke katholieke bezittingen meenemen en vernietigen. De lagere klasse en de zich emanciperende middenklasse sloten zich graag aan.

Bisschop Godfried van Mierlo vluchtte de stad uit en het stadsbestuur koos voor het nieuwe geloof. Aanvankelijk naast het katholieke, maar vanaf 1581 exclusief protestants. Het meeste katholieke bezit werd door de overheid geconfisqueerd. Hoewel dat niet overal even makkelijk verliep.

begijnen

We lopen door naar het Begijnhof en de St. Joseph kerk aan de Jansstraat. Het hof was een groot ommuurd complex met 50 losse woningen en 5 grote woningen voor gemeenschappelijke bewoning ('conventen'). Ze werden bewoond door Begijnen. Dat waren geen nonnen, maar vrouwen die een vroom leven wilden leiden. Er was net als bij de doopsgezinden een bakhuis en een slachthuis (bij de doopsgezinden een slachtplaats). Alle bezittingen werden na de 'Noon', zoals de beeldenstorm in Haarlem wordt aangeduid, in beslag genomen door het stadsbestuur en de Begijnen moesten vertrekken. Sommigen bleven wel in Haarlem wonen en

Luther hofje

Lutherse kerk

Janskerk

in een schuilkerk hielden ze hun eredienst. Het stadsbestuur van Haarlem besliste dat de kerk van het complex voortaan door de Franstalige calvinisten mocht worden gebruikt: de Waalse kerk! Een politieke beslissing.

In dit gebied staat nu ook de St. Joseph kerk (1843) met een beroemd Mariabeeld. Jaarlijks is er een processie waarbij de Maria van Haarlem door de straten wordt gedragen. In de 19e eeuw waaide er een andere wind in Nederland en mochten de katholieken hun geloof weer vrijuit beleven. De St. Joseph kerk werd de kathedraal van Haarlem. De Sneeljongeren vonden tijdens de kerkennacht deze kerk het allermooist!

Janskerk

Een volgende plek die belangrijk is in het kader van de Reformatie is de Janskerk ook gelegen aan de Jansstraat, de oudste in zijn oorspronkelijke vorm bewaard gebleven kerk van Haarlem (1318). Het was een plek voor pelgrimsgangers op weg naar Jeruzalem, van dezelfde orde als de Maltezer Ridders.

In Haarlem waren er nooit ridderbroeders, alleen priesterbroeders. Ook deze kerk kwam in handen van het stadsbestuur (in 1587), maar dat ging niet zonder slag of stoot. Het complex was niet het eigendom van de Katholieke kerk, maar van de Johannieten. Uiteindelijk 'won' het stadsbestuur en werd de kerk bestemd voor de protestantse eredienst. In 1930 wilde de Hervormde Diaconie het gebouw slopen, maar het stadsbestuur stak daar een stokje voor.

door de grote omwenteling die de Reformatie bracht, is in Haarlem aanvankelijk katholiek bezit in protestantse handen gekomen, de aanblik van de stad bleef gelijk

Het gemeentearchief werd erin ondergebracht en tegenwoordig ook het Noord-Hollands Archief. Saillant detail is dat ten tijde van Napoleon de kerk diende als opvangplaats voor gevangengenomen Engelse en Russische militairen.

Lutheranen

We doen nog één locatie aan: de Lutherse kerk met het Luthers hofje in de Witte Herenstraat. In Haarlem was de invloed van Luther minder dan die van Calvijn. Calvinisten waren rechter in de leer, hard werken was het credo. Dat sloot blijkbaar beter aan bij de Haarlemmers. Tijdens het beleg van Haarlem (1573) werden er al Luthers Godsdienst-oefeningen gehouden voor de soldaten. Pas in 1615 was het zover dat men een eigen kerkgebouw kon betrekken. Een verscholen kerk. Net als de Doopsgezinde Vermaning (1683) niet vanaf de openbare weg te zien en niet uitstekend boven de omliggende bebouwing. Pas aan het eind van de 19e eeuw komt er een nieuwe voorgevel met een toren voor de Lutherse kerk.

Deze wandeling voerde deze zomer langs nog veel meer plekken, als bijvoorbeeld het Magdalenaklooster waar lang de dak- en thuislozenopvang in heeft gezeten, het Zijklooster, het Ursualklooster en het Remonstrantshofje. We zijn dus nog lang niet uitgewandeld.